

ACC. N:R M. 15582:1-9.

Landskap: Skåne Upptecknare: Nils Melinsson, Tödsala

Härad: 4 Gönge Berättare: " " " och äldre personer

Socken: N. Mellby Berättarens yrke: f. d. lantbr.

Uppteckningsår: 1961 Född år 1888 i N. Mellby sm.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Folkhus. s. 1-9.

LUF 116.

9/5-61

Till svar på frågeformulär L U F 116 om Jordhus kan jag
först meddela att s.k "klinehus" som förekommit på slättbygden
det har vi inte här i vår socken . D.v.s sådana hus som byggdes
av stolpar och "lösholt" och tomrummen mellan dessa utfylles
först med ett flätverk av pile eller vide eller annat böjligt
material , och sedan fylldes dessa flätade delar med arbetat lera
som klindes på ett lager i taget och efter som detta torkade och
klindes på ytterligare till dess att väggen blev slät och jämn.
Den sortens hus har vi inte alltså här . Vår bygd är ju s.k.
sisbygd ett mellanting av slättbygd och skogsbygd , och det
visar sig nog i byggnadssättet . Även i äldre tider hade vi
många sorters hus beträffande virket och även stilen.

Gråstenshus har vi , inte bara uthus utan också boningshus
av gråsten . Vi har åtminstone 5 boningshus av gråsten varav
tre
~~xx~~ ännu är i bruk som bostäder . De s.k. bålehusen med stolpar
av ek och liggande plankor mellan dessa var mycket vanliga .
Så hade vi hus med stolpar och lösholt där tomrummet mellan
dessa fylldes med uppmurad tegel .

Luf 116

Men på frågan om vi har hus där väggarna varit uppförda av jord eller lera utan att någon träkonstruktion ingått som bärande element i dessa så kan jag svara att vi tre stycken sådana och kanske fyra . Vi har en by som heter Adseke och denna by enskiftades år 1853 med påföljd att byn som låg sammangyttrad på ett ställe nu blev mera spridd , man fick flytta ut till de hemmanslotter man fått sig tilldelad och bygga där .en helt ny gård. I tre fall av dessa utflyttningar eller ombyggningar byggde man boningshusen av lera på sätt som jag ska försöka beskriva . Dessa tre stora ståtliga boningshus byggdes samtidigt av samme byggmästare som kom hit till orten och uppförde dessa byggnader. Namnet på denne byggmästare har jag inte kunnat ta reda på. Det enda som upplysts om i detta fall var att han var svåger till Nils Jonsson -en av dem som byggde nytt boningshus- En bror till Nils Jonsson som hette Jöns byggde också boningshus av samma beskaffenhet och gården hette Fridhem . Det står att läsa om detta å sidan 107 i Norra Mellby sockenbok som Ni har på Folklivsarkivet . Vad han hette som byggde den tredje gården

vet jag inte , men den som hade gården i många år ^{hette} Per Pålsson .

Jag har besökt alla tre gårdarna i dag och tagit foto av dem
alla , hur dessa blir vet jag inte ännu ty de är inte färdiga
ännu . Har också tagit mått av husen och funnit att de är lika
stora och inhämtat att även inredningen i början var exakt lika
fast man sedan ändrat om med innerväggar och dörrar efter eget
huvud och sinne. Dessa boningslängor är 19,60 meter långa .

Bredden är 9,80 och höjden från sockeln upp till loftbjäkla-
get 2,60 meter . Takstolen är spetsig , d.v.s över vinkeln , så
gavelhöjden är betydande med tanke på den bredd huset har .

Gavlarna är fullt hela -gjutna upp till takåsen - .

En riktigt regäl sockel av sten finns under dessa hus ^{och} som två
av dessa hus är byggda på sluttande mark så är sockeln så mycket
högre där marken är lågast . *lägt*

De gamla har berättat om dessa hus hur det gick till när de
byggdes och de som bor bekräftar det också beträffande materi-
alet . Sedan sockeln av sten var färdig började man att gjuta
upp väggarna , men hade inga formar som är nödvändigt ifall man

gjuter med cement . Den som skulle bygga fick skaffa fram stora mängder med lera och kanske lika mycket grus och därtill tog man halm -givetvis råghalm- den kunde ju tas efter behov ifrån ladan. Därtill gick det mängder med vatten åt när man satte i gång med att älta samman lera-grus-och halm. Knepet var givetvis att lagom proportioner på de olika materialerna . Blev det för mycket grus blev ju hållbarheten sämre , och blev det för mycket lera sprack väggen när den torkade och blev alltså otät och ohållbar även då. Och halmen skulle ju vara själva bindningsmedlet , det var också noga att det blev lagom av den sorten. Konsistensen var det också noga med - alltså lagom med vatten för att det hela inte skulle sjunka ihop i förtid. Hur man älte gjutmattan är oklart - antingen fick det röras om rakor (hackor) eller genom att låta hästar trampa i smeten medan karlarna vände och vände på smeten tills den blev lagom. De gamla berättade att den färdiga smeten östes på muren med grep och det kan tänkas vara det enda redskap som gick i denna sega vara . Så öste man på muren runt varv efter varv och fick

det torika så pass mellan varven att man kunde lägga på mera igen. Givetvis fick det sättas karmar där Fönster och dörrar skulle sättas in senare sen murarna var färdiga. Naturligtvis fick det vara byggnadsställningar sedan man kom upp med muren ett stycke, för att kunna förssätta ännu högre. Ser man på dessa höga gavlarna gjutna ända upp i takåsen förstår man vilka höga ställningar som fick byggas med tillhörande landgångar eller stegar att bära upp bruket på. Efter hand som denna gjutmur torkade fick den jämnas till och det skedde med en yxa -bila - med vilken man högg av de värsta ojämnheterna. Därmed var dock inte muren färdig - en både yttre och inre puts var nöd vändig, och putsen fick vara av starkt kalkbruk- fett som man kallade det när det skulle vara starkt-. Denna yttre kraftiga puts hade uppgiften att stänga fukten ute från den bräckliga lerväggen - och det har visat sig att denna yttre puts verkligen fyllt sitt ändamål och hållit väggarna intakta nu i 98 år. Det är klart att gårdens ägare fått ha ständig tillsyn på huset så att putsen reparats omdelbart när den fallit av. Särskilt är det ju de nedre

delarna av väggen är mest utsatta för vätan .

Beträffande bjälklagen och hur de anbrakts så fick man följa vanlig praxis vid alla bygge, att på väggen, sedan den kommit upp i lagom höjd plaseras en "lejd" på längs ovanpå väggen och på denna "lejd" läggas bjälkarna . Det har den fördelen att bjälkarnas tryck på väggen fördelas på en större yta än som skulle ske om den lades direkt på väggen . Dels behöver blälken fästas på något sätt för att hålla huskroppen samman och det sker bäst när trä kan spikas i trä. Innanför "lejden" lägges sedan mera gjutmassa upp till den höjd där själva loftet lägges på och blir rummet alltså tätt och fritt från drag .

Ovanpå "lejden " plaserades sparrarna -spikades dit- och på sparrarna blev det läkt på tvären och ovanpå läkten kom det vanliga takstickor - hyvlade, sågade takstickor användes så vitt jag vet endast på på kyrktorn och klockstaplar . Har fått veta i dag på ort och ställe att dessa hus täcktes först med takstickor och sedan med takpapp när den började bli vanlig och sist- som jag hoppas framgår av fotona - täcktes med takpannor

*Obs! De två
ambalans fotoen.
fanns ej med i
uppt.
Jan. 7.*

av tegel och på ett av ställena såg jag takpannor av cement.

Husen har visat att de väl orkar bära även det tungaste tak-
materialet . Någon sorts brädfordring utvändigt kan ju inte kom-
ma i fråga på dessa hus , för hur stabila den än visat sig vara
så går det inte bra att spika i dem -i väggarna- , det enda som
passar utvändigt är en stark puts , en puts som sedan cementen
kom till användning kan bli mycket stark. Putsen invändigt blev
av förklarliga skäl inte så stark - den utsattes ju inte för
vätan som den yttre - och därför säger de som bor i dessa hus
att spika i väggarna för att hänga upp tavlor och andra föremål
går inte så bra. Det hör till nackdelarna och vidare hör det
till nackdelarna att om en vägg av detta slag olyckligtvis får
stöt av ett tungt föremål så brister putsen och innehållet i
väggen smulas ut.

Skälen varför man använde dessa sorters hus är inte lätt att
ange. Det är nog ingen ideé som uppkommit här utan har importerats
från annan ort - liksom väderkvarnarna kom hit från Arabien efter
korstågen. Korsfararna fick se dessa arabiska kvarnar och tog *idén*

med sig hem. Det är mycket troligt att dessa hus var för arbet-
samma och dyra att bygga för vanligt folk och därför blev det
knappast fler sådana hus här i socknen . Och dessa boningslängor
i Adseke äro betydligt över medelmåttan beträffande bonings-
längor på en bondgård , både i utseende och storlek.
Vid mina efterforskningar efter dylika hus var det någon som
påstod att ett mindre hus vid en bygata nära Mellby var ett
gjutet lerhus även det , men det är inte troligt , vid den undersök-
som jag gjorde, fann jag tegel i väggen åtminstone i hörnorna,
där rappningen flagrats av på något ställe. Jag tog ett foto
även av detta hus och syns det att övere gaveln är av trä,
bräder med ribb. Eljest var huset bra ligt dem i Adseke till
utseendet när man åker förbi.

För att nu återgå adsekebyggnaderna så kan det sägas de är i
gott stånd trots sina 98 år , väggarna är inte sprukna eller
vinda på något sätt , men väggytorna är inte så släta som en
vanlig putsad murvägg , de är lite skrovliga och ojämna när de
beskådas närmare.

ACC. N:R M.15582:9.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Så har jag inte mer att tillägga om den sortens hus det är fråga
om. Inredningar och dylikt är inte av intresse i detta sammanhang
Vill skanske tillägga att rumshöjden i dessa hus^{är} bra hög så
där en 2,60 meter, så nog var husen lite före sin tid när de
var nya.